

ZÁRADÉK

Az eredeti papír alapú dokumentummal egyező.

Másolatkészítő szervezet neve:

Magyar Nemzeti Levéltár

A másolat képi vagy tartalmi egyezéseért felelős személy neve:

Szoldi Balázs

Másolatkészítő rendszer:

Poszeidon (EKEIDR) Irat és Dokumentumkezelő rendszer. '3.849.2.16'

Másolatkészítési szabályzat:

25/2020. (12.17.) sz. Főigazgatói utasítás a hiteles másolatkészítési, illetve az elektronikus bélyegző, elektronikus aláírás és szervezeti bélyegző használati rendjéről a Magyar Nemzeti Levéltárban

Másolatkészítési rend elérhetősége:

https://mnl.gov.hu/hiteles_masolat_keszites_szabalyozasa

Másolatkészítés időpontja:

2025.12.04. 14:36:35

Záradék megjegyzés:

.....

A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Magánlevéltárak és Gyűjtemények Osztálya
szakvéleménye a magyarországi zsidósághoz kapcsolódó tematikus gyűjteményről

A mintegy 25 000 tételből álló gyűjtemény valószínűleg a legnagyobb magyarországi judaika-gyűjtemény, amely magánkézben van. A gyűjtemény kialakításának természetéből adódóan nagyon vegyes az összetétele, mivel találhatók benne tárgyak, amelyek kifejezetten múzeumi, nyomtatványok, amelyek könyvtári, és iratok, amelyek levéltári gyűjtőkörbe tartoznak. Azt, hogy miért lenne fontos mégis egyben tartani a gyűjteményt jól szemlélteti a következő, egymásra reflektáló tárgyakból álló forrásegyüttes: két oklevél (Ferenc József által kiadott, 1874. január 22-én kelt osztrák birodalmi lovagi cím- és címeradományozása, valamint az 1874. február 28-án kelt Vaskorona Rend adományozása Posner Károly részére), tehát levéltári iratok mellett a Posner család címerével díszített, Fischer Emil porcelánmanufaktúrájában készített tányérok találhatók (Katalógus2, A1).

Az iratanyagok jelentős része, mintegy 60 %-a a holokauszthoz kötődik, gyakorlatilag áttekintést ad a magyarországi zsidóság 20. századi történetéről, szórványosan azonban a zsidóság 19. századi életére is találhatók források a gyűjteményben. Az egyik legkiemelkedőbb, és történettudományi szempontból sem elhanyagolható jelentőségű forrásegyüttes Eötvös Károlynak, a tiszaezlári per védőjének a perrel kapcsolatos levelezése 1883-ból. Ez az irategyüttes természetesen érdemben nem befolyásolja a perrel kapcsolatos szakmai konszenzust, azonban fontos adalékokkal szolgál annak magyarországi és nemzetközi visszhangjáról (Katalógus1 A13). A magyarországi zsidóság 19. század végi 20. század eleji hétköznapi életére is találhatók dokumentumok az iratanyagban, legjellemzőbben például iskolai bizonyítványok (pl.: Katalógus3 No. 5. S83; Katalógus3. No. 3. L2), iskolai tablóképek (Katalógus1. A596, A597, A598, A615, A688), ipartestületi tagsággal kapcsolatos iratok (Katalógus2 L92; Katalógus3 No. 5. S56; Katalógus3 No. 5. S106), családi fényképek, mint például a Párisi Áruházat alapító Goldberger család fényképei (Katalógus1. A476), vagy a Chorin család 19. századi fényképei (Katalógus2 J4). Kiemelkedő családi irategyüttes a Hatvany-Deutsch család iratanyaga, amely főleg Hatvany-Deutsch Irén, Hatvany Lajos testvérének iratait tartalmazza, de találhatók benne a család egészére vonatkozó dokumentumok is (Katalógus4 G8). A bizonyítványok között olyan kuriózumok is találhatók, mint például Szerb Antal által aláírt iskolai bizonyítvány, amelyet a híres író a Gróf Széchenyi István Felsőkereskedelmi fiúiskola egyik osztályának osztályfőnökeként írt alá (Katalógus3 No. 1. A260). Természetesen a mindennapi életet bemutató szempontból a családi irathagyatékok a leginformatívabbak, mivel azokban nemcsak hivatalos iratok, hanem levelezések is megtalálhatók, amelyek jobban tükrözik egy-egy család életét (Katalógus2 N1; N3; N4; N7, Katalógus3 No. 3. K47). Az iratanyagban megtalálhatók az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregében szolgált zsidó katonák obsitlevei (Katalógus1 A714, A715, A716), számos forrás pedig az első világháborúban harcoló zsidó katonákhoz köthető (Katalógus1 A709, A710, A712, A713, Katalógus2

E12, E18, N1, Katalógus3 No. 1. C16), ezek között első világháborús hadinaplók is találhatók (Katalógus2 N1, Katalógus3 No. 3. K21).

Megtalálhatók az iratanyagban a korabeli rendszerszintű zsidóellenes intézkedések, például a Nemzetgyűlés 1920. évi nyomtatott jegyzőkönyve, amely tartalmazza a numerus clausus (1920. évi XXV. tc.) vitáját – ez természetesen könyvtári anyag, azonban értékét növeli, hogy a Nemzetgyűlés korabeli elnökének, Rakovszky Istvánnak a példánya volt (Katalógus2 J38), tehát akár múzeumi megőrzése is indokolt lehet, ugyanis e konkrét példány eszmei értékét az eredeti tulajdonos adja. Ehhez kapcsolódóan megtalálhatjuk a gyűjteményben a Pesti Izraelita Hitközség 1921-ben kelt, Bethlen Istvánnak címzett nyílt levelét a numerus clausus ellen (Katalógus3 No. 1. A109). A hétköznapi életben fokozatosan erősödő antiszemitizmusra is találhatók források az iratanyagban, például a Pestszenterzsébeti iskola igazgatójának jelentését a Budapesti Királyi Tankerületi Főigazgatóságnak, amelyben leírja, hogy a városban megjelentek ugyan antiszemita rajzok és feliratok az épületeken, amelyek hatására voltak az iskola tanulói közt „zsidóüldözési tünetek”, amelyek azonban „a tanulók előtt történt megbeszélés után nyom nélkül megszűntek” (Katalógus3 No. 1. A248). Érdekes források a Weiss Manfréd Művek 1941. évi, Horthy Miklós kormányzó tiszteletére rendezett díszebéd dokumentumai: fénykép, ülésrend, résztvevők névsora (Katalógus3 No. 1. A224).

Az iratanyag jelentős része, mintegy 60 %-a szorosan a holokauszthoz kötődik. A források a legváltozatosabb irattípusba tartoznak. Találhatunk az anyagban olyan nyomtatványokat, amelyek nem biztos, hogy közgyűjteményben megtalálhatók, például húsjegyek (Katalógus3 No. 1. A244, A258), cukorjegyek (Katalógus3 No. 1. A106, A259) zsidók részére – ezek egy-egy példányának múzeumi megőrzése mindenképpen indokoltnak tűnik. Tematikai szempontból érdekes forráscsoportot képeznek a zsidó tulajdonú rádiókkal foglalkozó iratok. 1944-ben a magyar kormány előírta, hogy a zsidók szolgáltatassák be a tulajdonukban lévő rádiókat – ezzel is próbálták elzárni a zsidóságot az információktól, főleg a külföldi „ellenséges” adók hallgatásától. A beszolgáltatott rádiók sorsa ezt követően igen vegyes, egyes darabokat kávéházak közt osztottak szét (Katalógus3 No. 1. A167), más részük – a békásmegyeri főjegyző levele szerint – használhatatlan volt (Katalógus3 No. 1. A212), ahogy egy háború utáni jelentésből az is kiderül, hogy öt különböző címen tároltak kb. 2850 rádiót, de ezek pontos száma – rossz állapotuk miatt – nem volt megállapítható (Katalógus3 No. 1. A91). A korszak legváltozatosabb iratfajtái a különböző menlevelek, útlevelek áttekintést adnak az embermentésben részt vevő diplomáciai testületek munkájáról. Természetesen találhatók az anyagban svéd (Katalógus1 A263, A290, Katalógus3 No. 1. A72, A163), svájci (Katalógus3 No. 1. A80, A191, A195), vatikáni (Katalógus1 A266, A275, A276) menlevelek, sőt argentin menlevél is (Katalógus2 J43). Érdekes és a korszakra jellemző forráscsoport a különböző zsidó vagyonok zár alá vételével, elkobzásával (Katalógus3 No. 1. A164, A270, B61, Katalógus3 No. 2. G45), valamint az azok kiigénylésével, birtokba vételével kapcsolatos iratok (Katalógus2 J45, Katalógus3 No. 1. A7, A137, A170, A219, Katalógus3 No. 3. I15). Az iratanyag egy része természetesen tartalmaz különböző szempontból összeállított listákat, névsorokat, például kereskedelmi középiskolai tanárok névsora

(Katalógus3 No. 1. A246), ipartestületi tagok (Katalógus3 No. 1. B68), budapesti sütőiparban foglalkoztatottak (Katalógus3 No. 1. B112), bádigosok, szerelők (Katalógus1 A15) listája. A listák közül kiemelkedő jelentőségű a „*Kimutatás 1944. április 4-én Esztergomban volt és a megkülönböztető jelvény viselésére kötelezett zsidó személyek*” feliratú füzet, amely 389 személy nevét tartalmazza, köztük 1944. május 11-én született csecsemőét is (Katalógus3 No. 1. A249). Az ellentmondás feloldható, ha tudjuk, hogy 1944. április 4-én adták ki a 6136/1944. BM VII. res. számú rendeletet, amelynek utasítása alapján kezdték összeírni a zsidó személyeket, ezek az összeírások az úgynevezett Jaross-listák. Tehát az esztergomi lista 1944. május 11-e után készülhetett. Az iratanyag fontos részét képezik a magyarországi háborús bűnösökre vonatkozó iratok, ezek közül is kiemelkedik Kolosváry-Borcsa Mihály iratanyaga, levelezése családjával a halálsorról (Katalógus1 A163).

A holokausztra vonatkozó fontos források az 1944-1945-ös levelezések, valamint a túlélők közel egykorú 1945-1946-ban készült visszaemlékezései és levelei, amelyeket néhány esetben olyan családtagnak írtak, akiről nem tudták biztosan, hogy életben maradt-e (Katalógus1 A332, A334, A460, Katalógus2 N6, Katalógus3 No. 1. C1, C4, C117, C128). Az 1945 utáni iratanyagok is nagymértékben kötődnek a holokauszthoz, ezek egyik legjellemzőbb irattípusát képezik azok az iskolai listák névsorok, amelyekben az árva vagy félárva gyermekek szüleinek sorsáról is található információk (Katalógus3 No. 1. A143, A144, A152, Katalógus3 No. 2. E5-E8, E15). Szórványosan jóval 1945 utáni anyagok, visszaemlékezések is találhatóak a gyűjteményben, például Darvas Irén 1966-ban kelt gépelt visszaemlékezése (Katalógus3 No. 1. A94), valamint Egri Zoltán a 20. század első felét felölelő, ugyancsak gépelt visszaemlékezése két kötetben, az első kötet az I. világháborút, a második az 1939-1945 közti éveket tárgyalja (Katalógus4 A41). Összegzőként megállapítható, hogy levéltári szempontból jelentős gyűjteményről van szó, amely vélhetőleg a legnagyobb a 19-20. századi magyarországi zsidóság életére vonatkozó magángyűjtemény. Természetéből adódóan a gyűjtemény könyvtári, múzeumi és levéltári gyűjtőkörbe tartozó tételeket tartalmaz, de ezek szétválasztása problematikus lehet, ugyanis a könyvészeti anyag is hordoz magában olyan információkat, bejegyzéseket, amelyek kétségtávolan egyedi, szinte levéltári dokumentummá teszik az adott tárgyat. A fent leírtak alapján a gyűjtemény hosszú távú megőrzésének legoptimálisabb megoldása mindenképpen a gyűjtemény egyben tartása, egyetlen közgyűjteményben történő elhelyezése és feldolgozása lenne.

Budapest, 2025. november 18.

dr. Schmidt Anikó
osztályvezető
Magyar Nemzeti Levéltár
Országos Levéltára
Magánlevéltárak és
Gyűjtemények Osztálya

Avar Anton
osztályvezető-helyettes
Magyar Nemzeti Levéltár
Országos Levéltára
Magánlevéltárak és
Gyűjtemények Osztálya

Kurecskó Mihály
főlevéltáros
Magyar Nemzeti Levéltár
Országos Levéltára
Magánlevéltárak és
Gyűjtemények Osztálya